

UVODNIK

Milan Dekleva

Blodni korak pojočih desetnic

"Glas človekov, način človekovega pripovedovanja je zapisan v ritmu njegove krvi, njegove edinstvene telesne zgradbe kakor tudi nihanja življenja in smrti v njegovem telesu ..." je zapisal Dane Zajc v izjemnem eseju *Igra besed in tišin* leta 1973. V jasnosti te misli stoji izkušnja, da je pesem (ki je najintimnejši človekov glas preprosto zato, ker najbolj boli, ker ga je treba iz telesa izdolbsti kakor dojenčka) *ritem krvi*. Za pesem je torej ritem odločilnega pomena, vsaka pesem je *ritmična šifra*. Pesem – kot ritem – je encefalogramski izpis drhtljajev krvi, zapis nihanja življenja in smrti v človekovem telesu.

Zajčeva "definicija" ritma je v svoji nevarni lepoti osupljiva. Govori nam, da je sleherna pesem edinstvena in neponovljiva. V mrežo besed in zamolkov, ki sestavljajo pesem, je zamrznjen individualen šum krvi, je zamrznjena telesna zgradba tistega, ki je pesem zapisal. Po drugi strani vemo, da o ritmu ni mogoče razmišljati zunaj kategorije ponavljanja. Ritem čutimo le kot utripajoče vračanje istega na zaslonu razlik. Tako so ga čutili že stari Grki: kot umirjenost, skladnost pulziranja. Kako je torej pesem, stkana iz utripajočega vračanja istega, lahko nekaj edinstvenega in neponovljivega?

Vprašanje, ki se je razprlo, je za nas, vprašane, zelo zahtevno. Lahko sicer oblikujemo samovoljen odgovor, vendar z njim ničesar ne pridobimo: edinstvenost, ekskluzivnost našega odgovora bi zapustila in zgrešila neponovljivost Zajčevega vprašanja. Odgovarjanje, ki ima smisel, nas vrača v prisluškovanje izvira, iz katerega je vprašanje

vzniknilo. Tu pa nas čaka še več presenečenj.

"Pesem je približevanje atomskemu jedru samega sebe. Je imenovanje neznanega. Ali ime za tisočkrat imenovano z novimi besedami, v novi igri ritma, besed in tišin ..." Znova smo trčili ob protislovje: tisto, kar je najbolj osebno, je obenem imenovanje neznanega, novo ime za tisočkrat imenovano. Čudno. Vprašanje izziva, zato nas navdaja z občutjem zvedavosti in nelagodja. Vprašanje izziva podobno kot s prepovedjo zaklenjena vrata Sinjebradčeve kamre.

Ne opustimo upanja in vstopimo. Kaj skrivajo dvojna narava pesmi, njena shizofrenična natura, njena temna luč? Kako to, da je pesem unikaten lesk večno vračajoče se istosti? Dane Zajc nas vodi s pogumom, ki je onkraj usmiljenja: Pesem je pesem, le če ubije svojega zapisovalca! Pravzaprav moramo biti natančnejši: zapisovalca, ki si lasti *avtorstvo* pesmi. Čemu?

Zato, ker je "pesem desetnica, desetnice pa so brez imen". Pesem kot desetnica mora zapustiti ime svojega avtorja, ga prečrtati in izničiti. Je pesem nezvesta? Ne, ker je zvesta svoji anonimnosti:

"Zmeraj namreč hočemo biti zadnji. Zadnji, edinstveni in dokončni. Čeprav zadnji po svoji okrutnosti ali zadnji po svoji dobroti. Zato tudi večni. Pesem pa je anonimna. Od tistega, ki jo je izdelal, se zgubi na svojem vlačugarskem potepanju, relativno dolgem, relativno kratkem ..." Hopla! Torej Zajc vendarle meni, da je pesem vlačugarska potepinka?

Ne sodimo prehitro. Pesem kot desetnica bi zatajila svojo iskrenost takrat, ko bi se prenehala vlačiti in potepati, takrat, ko bi se zalizala ob neko ime ali pritajila svoje vihravo srce v dremoten kot nekega doma. Pesem pa je pesem prav zato, ker uniči avtorjev napuh, njegovo nespametno voljo, da bi bil zadnji, dokončen in edinstven.

Zdaj slutimo: pesem se zasnuje iz človekovega neponovljivega glasu, ritmičnega kipenja njegove krvi le tako, da uniči avtorjevo hlastanje po večnosti, hlastanje po tem, da bi bil v svoji zadnjosti in dokončnosti nepresegljiv. V tem smislu je avtorjev poskus, da bi oblikoval pesem, ki je "drugačna" ali celo "boljša" od že napisanih pesmi, vnaprej obsojen na neuspeh. Dane Zajc to natančno ve, zato povsem nedvoumno izreče: "Poezija nima razvoja, nikamor ne napre-

duje, ker je delo duha."

Zdi se nam, da se vrtimo v začaranem krogu: kako je mogoče reči, da trenutek za trenutkom, hip za hipom, ne nastajajo nove, še nikdar slišane in videne pesmi? Na prvi pogled se zdi trditev smešna. Res je, da trenutek za trenutkom, hip za hipom (tako, kot si sledijo in se križajo eksistencialne izkušnje) nastajajo nove lupine, okostja in ohišja besed, ki jih razpoznavamo kot pesmi. Ampak tisto, kar za lupinami, okostji in ohišji besed stanuje kot nespremenljiva živost, samotnost in zapuščenost desetništva, to v svoji duhovni bitnosti naseljuje nove pesmi, je izpraznjenost, je preteklost prejšnjih pesmi: "Desetnica je preteklost nekega poljedelskega plemena, ki je še utegnilo preiščljavati v pojmi, kakršni so prekletstvo, usoda, vdanost, maščevanje – vse besede iz preteklosti, ki so bile zmeraj preteklost, zmeraj vprašanje, muka in molitev zvečer, pa odvečna krama jutraj. Besede, ki trenutkom stiske prišepetavajo, da je mnogo ljudi preživelo enako stisko, in tako našo stisko dvigajo iz anonimnosti in jo obenem brezupno potapljaajo v anonimnost."

Prekletstvo in usoda, vdanost in maščevalnost našega informativno kibernetičnega plemena, je v tem, da ne utegne pojmovati o preteklosti prekletstva, usode, vdanosti in maščevanja. Zato se naše pleme zares počuti kot Zadnje, Edinstveno in Dokončno. V tej vlogi je tako zaslepljeno, da ga posvečuje celo rob njegovega lastnega izginotja v svetu, do dna izčrpanem, izpraznjenem, izropanem in opustošenem. Pesmi sicer nastajajo, a ne zvenijo več. Iz njih ne srši tišina obubožanosti, človekovega nomadstva, ki je le drugo ime za desetništvo. Naše pleme neguje *avtorizacijo* besed, da bi prikrilo anonimnost pesnjenja v njegovem izvornem, poetičnem beganju med stvarmi, izmišljijami in sanjarijami, med strahovi, zarotitvami in mandalami.

V obzorju opisane zaslepljenosti tako imenovani postmodernistični principi pesnjenja niso v ničemer "preseženje" modernizma kot skrajno primitivnega zaslužjenja jezika – le da so si nadeli drugačne maske. Nadeli so si maske metafikcije in palimpsestnosti, ritualnega prizivanja mitskih korenin, ki pa v resnici ne razkrivajo naše vrojene breztemeljnosti. Podobno je z vnansjo oblikovanostjo pesmi: "renesansa," obujanje starodavnih formalnih postopkov, ki se kaže v množečih se

sonetih, gazelah ali rondojih, zvečine (v površno prizivanje minulega na primer ne sodijo pesmi Borisa A. Novaka, Kajetana Koviča, Milana Jesiha in sorodnih liričnih duš) ne nastaja zaradi vere v magični, metafizični pomen nekaterih lirskih kodeksov in kodov, ampak, nasprotno, zato, da bi se prikrila begotna divjost pesmi desetnic.

Z zunanjo urejenostjo pesmi njen ritem – "adekvatni, nepreklicni ritem, ki ga prišepetava organizem, iz tistega, kar ... leži globoko pod besednim zakladom" – nima opraviti ničesar. Kajti v ritmu je "najbrž šifrirano, kako doživljamo kot posamezniki, najbrž je v njem skrito sporočilo, ki ga nosimo podedovano v organizmu zato, da ga bomo izročili svojim potomcem. Ritem je tudi tisto neimenovano, zaradi česar in s katerega pomočjo bomo pesem sprejeli prej, kot se bo dotaknila našega razuma." Ritem je, če dokončno izostrimo razdvojenost pesmi, dramatični zev med konstruktivnostjo besed in destruktivnostjo molka, je *hkratnost* oziroma, bolje, *vsehkratnost* praznine, v kateri utripa skladba besed. Vsemirje pesmi. Njena odtekajoča nepremičnost.

Tako razumljena ritmičnost pesmi, ki pesnika ekstatično prestopa, nas ne nagovarja le iz Zajčevega eseja *Igra besed in tišin*, ampak iz vsake pesmi, ki jo je zapisal s svojim minucioznim človeškim posluhom. Če se tem pesmim zares prepustimo, namreč tako, da iz svoje egocentričnosti zdrsnemo v anonimnost, bomo doživeli igro povzdigovanj v najvišjo Odsotnost. Zajčeve pesmi so namreč iniciacijske, liturgične, posvetitvene zakletve. Odsotnost bomo doživeli prek poliritmičnega razkošja, ki v naši poeziji nima primerjave.

Iz te zorne točke nenadoma vidimo, čemu Dane Zajc nikoli ni napisal pesmi v "tradicionalni" obliki, na primer v obliki soneta: njegovo pesnjenje pripada poetični "predcivilizaciji."

Slehera Zajčeva pesem je iskanje enkratne ritmične šifre za do-godje poganke, torej otroške, torej animistične objetosti sveta in človeka. Za njuno smrtno objetost.

Smrtna objetost je pretresljiva in zato so pretresljivi najrazličnejši liturgični obrazci, s katerimi Dane Zajc seže pod izlizierte klasične postopke zvočno-pomenskih ponavljanj (verzskih sklepov) in jih spodmakne. Ritem teh pesmi nas vsakič znova – po novi poti – pripelje na breg reke, ki teče le zato, ker se je ustavil čas.

Ritem, blodni korak pojočih desetnic.